

21 december 2017, Amsterdam

Theatermaker Igor Vrebac in gesprek met theaterwetenschapper Marijn de Langen

Een pleidooi voor het abnormale

Men zegt wel eens dat de meeste kunstenaars uiteindelijk in hun hele leven maar één thema hebben, en dat alles dat ze maken op de een of andere manier altijd met dat fundamentele thema te maken heeft. Wat is jouw fundamentele thema?

Dat is een grote vraag. Ik weet niet of ik dat op dit punt al kan overzien, maar ik weet wel wat ik altijd wil onderzoeken: voor iedere voorstelling ga ik op zoek naar normen en overtuigingen, naar bepaalde regels die in onze samenleving gelden, en ik probeer daar dan een draai aan te geven. Het andere opzoeken, meer vrije, meer pluriforme manieren van denken laten zien. Mijn werk gaat bijvoorbeeld over onze vaststaande ideeën over de verschillen tussen mannen en vrouwen. Wie bepaalt dit? En waarom gedragen we ons ernaar? Wat vinden mensen normaal, en waarom? Ik ga op zoek naar vrouwelijkheid in een mannelijk lichaam, en andersom. Een volgende voorstelling gaat daarom ook over het tonen van een mannelijke kracht in een vrouwelijk lichaam. Maar wat is mannelijk en wat is vrouwelijk? Die vraag houdt me momenteel erg bezig.

Naast normen over mannelijkheid en vrouwelijkheid ben ik ook erg geïnteresseerd in kudgedrag. We willen graag in groepen zijn, daar voelen we ons goed bij, dat is normaal voor ons. Tot welk groepje behoor je? Draag je witte sneakers en een bomberjack? Waarom willen we er hetzelfde uitzien? Ik merk dat ik dit groepsdenken intrigerend vind, en ook het feit dat mensen hun identiteit zo sterk aan een bepaalde groep ontlenen. Anderzijds vind ik het ook jammer. Wat gebeurt er als je uit je hokje valt? Ik wil een pleidooi houden voor andersdenkenden, voor pluriformiteit. Misschien is dat mijn fundamentele thema: een pleidooi voor het abnormale.

Wil jij dan niet bij een groep horen?

Ook ik hoor bij een groep, natuurlijk. We zijn allemaal kuddedieren, dat beseft heb ik dagelijks. In een eigen groep voel je veiligheid, omdat je bevestiging in elkaar vindt. Maar ik ben ook anders dan alleen een onderdeel van een groep, ik durf ook anders te zijn. Tenminste, dat poog ik, want vaak wil ik me geen kuddedier voelen. Ik ben in mijn leven en in mijn werk voortdurend op zoek naar artistieke, sociale, seksuele vrijheid. Ik wil iedere dag een keuze kunnen maken en me daar niet voor hoeven verantwoorden. Dat is vrijheid voor mij.

Kun je een voorbeeld geven van een voorstelling die je hebt gemaakt waarin dit omdraaien van bepaalde normen zich manifesteert?

In de voorstelling TRÆNS kijkt de toeschouwer een uur lang naar een halfnaakte man en vrouw op hakken. Normaal is, in onze samenleving, dat hakken worden gedragen door vrouwen. Maken begint voor mij altijd bij een beeld, in het geval van TRÆNS was dat eerst een man op hakken en vrij snel kwam er vrouw in beeld; ik had een wereld nodig die door beiden seksen verbeeld werd. Als ik het beeld genoeg vertrouwd ga ik op zoek naar de vorm van de voorstelling. Ik speel daarbij graag met beeldende verwachtingen van toeschouwers; bijvoorbeeld het idee dat een man op hakken refereert aan travestie, aan de Gay Pride, aan homoseksualiteit. Ook dat vind ik een cliché; ik maak toeschouwers daar graag bewust van. Kun je vrij(er) zijn in je kijken?

Tegelijkertijd spreek je wel ook expliciet een homoseksueel publiek aan, onder andere door in de publiciteit voor de voorstelling TRÆNS een quote uit Gloria Gaynor's gay-classic "I am what I am" te gebruiken ("One life, so it's time to open up your closet").

Ik maak met mijn werk inderdaad wel degelijk een knipoog naar de gay community. Waarom niet? Ik hou ervan om het woord 'gay' te gebruiken in de zin van van z'n originele betekenis 'vrolijk'. Ik zou willen dat iedere toeschouwer na het zien van mijn voorstellingen een beetje gay weer weggaat. Iedereen heeft wel een kast waar die uit kan komen vind ik. Daar moet je alleen voor durven kiezen. Tegelijkertijd wil ik homoseksualiteit niet als norm propageren. Ik ben op zoek naar non-conformisme.

Hoe zien we dat terug in de vormen die je kiest?

Ik wil graag dat mensen in de gelegenheid worden gesteld om door een grens te gaan als ze naar mijn werk kijken. De toeschouwers vraag ik soms expliciet om anders te gaan kijken; zich overgeven aan de tijd, de vorm en de ervaring. Ze hoeven wat ze zien niet psychologisch te benaderen, want ik ben op zoek naar een wisselwerking tussen hoofd en onderbuik. Ik probeer een wereld te creëren waarin een toeschouwer kan en mag ontsnappen van de werkelijkheid, een wereld in kan duiken die ongekend is. Dat doe ik bijvoorbeeld door tijd uit te rekken. Door beelden lang te laten duren en met herhaling en patronen te werken, probeer ik ervoor te zorgen dat de betekenis van beelden langzaam verschuift. Theater is bij uitstek het medium om met tijd te spelen. Het hier en nu mag bevestigd of zelfs benadrukt worden, want ik ben niet op zoek naar een Facebook ervaring. In de voorstelling Macho Macho draagt een man een andere man langdurig in zijn armen. Maar hij houdt het uiteindelijk niet vol en moet opgeven. Dat past niet bij het normale beeld van mannelijkheid dat we hebben. Mannen geven niet op. Wat ik maak gaat vaak over uitputting, of pijn. Die performers die maar rondjes blijven lopen op die hoge hakken, die krijgen na verloop van tijd echt pijn. En ook het dragen van de andere macho wordt uiteindelijk echt te zwaar. Mensen vinden dat vaak moeilijk om naar te kijken, de waarachtigheid van pijn. We willen dat het stopt. We willen geen pijn zien. Mensen zijn daar bang voor en dekken dat graag toe met iets vluchtigs, zoals een onbewust Facebook bezoek. Alles moet mooi zijn. Waarom? Doordat de vorm uiteindelijk niet volgehouden kan worden, gaat mijn werk ook over kwetsbaarheid, en over jezelf durven zijn. Je hoeft die mooie vorm niet altijd vol te houden. Misschien hoef je niet te voldoen aan de norm.

Je noemt je werk abstract en conceptueel, maar tegelijkertijd 'heet en sexy'. Hoe verhouden die dingen zich tot elkaar? Hete abstractie?

De performers zijn eigenlijk voortdurend bezig het publiek te verleiden in mijn werk, hoe abstract de vorm ook is. Ze dagen de toeschouwer uit, niet door te spreken - er wordt weinig gesproken in mijn werk - maar door te kijken, te verleiden. Het publiek wordt constant aangekeken. Ga je met me mee? Vind je me mooi? Dit soort gedachten worden door de spelers gebruikt in interactie met het publiek. Ze houden in hun hoofd hele gesprekken met de toeschouwers. Ik maak eigenlijk heel interactieve voorstellingen, zonder letterlijke fysieke interactie. En de performers zijn sexy om naar te kijken. Mag dat? We gunnen onszelf vaak de vertoning van onze seksualiteit niet, de zichtbare expressie ervan. Ons besef over seksualiteit is wat mij betreft niet diepgaand genoeg, te calvinistisch. Ik neem het publiek graag mee op een ontdekkingsreis van sensualiteit en seksualiteit.

Kun je iets vertellen over het internationale karakter van je werk?

Mijn werk krijgt altijd een internationaal karakter door de universele thema's die ik ontleed. Daarbij gebruik ik vrij weinig taal, en als er gesproken wordt is het in het Engels. Door mijn achtergrond in de Nederlandse mimetraditie - ik studeerde in 2012 af aan de mime opleiding in Amsterdam - heb ik geleerd met beweging te vertellen. Ik heb mijn werk in verschillende culturele contexten getoond, van Zuid-Afrika tot Engeland, en van Amsterdam tot Bilbao en Sarajevo.

Ik ben geboren in Bosnië, en vluchtte met mijn familie tijdens de oorlog naar Nederland. Ik zal nooit een thuis hebben, zo voelt het en dat is helemaal niet erg. Niet thuis in Bosnië, noch in Nederland. Ik heb daardoor een hoog 'reizend gehalte' in mijn hoofd, ik voel me vrij om te reizen, door culturen en landen, door denkbeelden en overtuigingen heen. Het is die vrijheid in werk en hoofd die voor mij heel belangrijk is. Misschien vind ik theater daarom ook zo'n boeiend medium: ik hou enorm van de tijdelijkheid van de ontmoeting. Juist die essentiële tijdelijkheid van het theater vind ik ook terug tijdens ontmoetingen in het buitenland. Je ziet elkaar maar even, relatief heel kort, maar de ontmoeting kan heel erg intens zijn. Juist omdat je weet dat de ontmoeting kortstondig kan zijn, kun je ook heel diep gaan, je overgeven en zonder angsten die relatie aangaan. Er is altijd de veiligheid dat je weet dat er snel een einde aan komt. Je kunt jezelf even helemaal verliezen, vrij zijn. Dat is wat ik mijn toeschouwers ook gun, die bevrijding. Maar er zijn ook altijd wel wat mensen die zich daar niet aan over kunnen of willen geven, en dan loopt er altijd wel iemand weg. En dat fascineert me dan weer, dat ik iets niet heb kunnen teweegbrengen bij iedereen die in de zaal zat. Dus bij een volgende voorstelling of project neem ik mezelf voor om daar nog langer naar op zoek te gaan, dieper ingaan op dat pijnlijke gevoel dat die weggelopen toeschouwers hebben ervaren. Het blijft een inspirerende en vicieuze cirkel eigenlijk, die ontmoeting in het theater, eentje van geven en van nemen.